

اصالت سنجی

خلاصه انگلیسی این مقاله با عنوان:
Measuring the factors affecting the participation of space users in the target neighborhoods
در همین شماره به چاپ رسیده است.

شهرسازی ایران، دوره ۲، شماره ۳، پاییز و زمستان ۱۳۹۸، صفحه ۱ - ۹

سنجش عوامل تاثیرگذار بر مشارکت کاربران فضا در محلات هدف

ستاره شمعوونی*

فرخ احمد رضاپور

دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی

مدرس، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی

چکیده: جنبش « توسعه محله ای » در چارچوب « توسعه پایداری شهری »، محله ها و سلولهای شهری را واحد برنامه ریزی خود قرار داده و در این راستا عمدتاً بر ابعاد اجتماعی، ظرفیتهای موجود در محله ها و سرمایه های اجتماعی تاکید می نماید. نتیجه این توجه شکل گیری رویکردهای مختلف از جمله برنامه ریزی محله - مینا، رویکرد دارایی - مینا (که بازآفرینی محله های شهری و توجه به ظرفیتهای و سرمایه های اجتماعی در این محله ها و واحدهای شهری را محور توجه خود قرار داده است)، در عرصه برنامه ریزی شهری می باشد. هدف از این پژوهش بررسی عوامل موثر بر مشارکت ساکنان در توسعه محله به عنوان متغیر وابسته و سایر ظرفیتهای سرمایه اجتماعی بعنوان متغیرهای مستقل با استفاده از روش پیمایش است. جامعه آماری پژوهش را بر اساس فرمول ری و پارکر، ۹۰ نفر از ساکنان محله هادی آباد شهر قزوین تشکیل می دهند. نتایج پژوهش حاکی از آن است که بین شاخصه های سرمایه اجتماعی و تمایل به مشارکت رابطه معناداری وجود دارد بطوریکه هرچه سرمایه اجتماعی در یک اجتماع محله ای بالاتر باشد میزان مشارکت ساکنان بیشتر و دست یابی به توسعه محله پایدار میسرتر است.

واژگان کلیدی: محله، توسعه پایدار محله ای، برنامه ریزی محله - مینا، سرمایه اجتماعی

*مسئول مکاتبات: Shamoni-s71@gmail.com

۱- مقدمه

است. در حال حاضر توسعه با مفهوم پایداری معنی می - یابد و یکی از مؤلفه های اصلی توسعه پایدار در محلات شهری مشارکت ساکنان در امور محلی می باشد. بر همین اساس بار دیگر توجه به محلات و جوامع خرد شهری در دستور کار جامعه شناسان، برنامه ریزان و طراحان شهری قرار گرفته است. چرا که فقط در این مقیاس می توان به ابعاد مختلف زندگی شهری پی برد و از نزدیک مسائل را مورد بررسی قرار داد. لذا بررسی پژوهشها و مطالعات گوناگونی که طی یکی دو دهه اخیر انجام شده، نشان می دهد که سیاستگزاریها، برنامه ریزها و مدیریت شهری خردترین واحد شهر یعنی « محله » را هدف خود قرار داده است. جنبش « توسعه محله ای »

تا چند دهه پیش در اغلب شهرها، محله ها از اعتبار، نقش و جایگاه ویژه ای در نظام روابط و تعاملات اجتماعی برخوردار بودند. این محلات که در طول سالها و به صورتی ارگانیک شکل گرفته، تامین کننده بسیاری از نیازهای ساکنان خود بودند. روابط چهره به چهره، احساس تعلق، روابط اجتماعی و... از ویژگیهای خاص این محلات بود که بعضاً در تعریف اجتماعات محله ای (Community) از همین ویژگیها نام برده می شود. در این میان شهرسازی با رویکردی صرفاً کالبدی و اقتصادی و در نتیجه غافل از مسائل اجتماعی و فرهنگی، در حل معضلات و مشکلات شهری ناکام بوده

بر برابری و توانمندسازی برای رفع محرومیت نیز موضوع بسیار مهمی در این عرصه است که مورد غفلت واقع شده است. از این رو هدف اصلی این مقاله بررسی عوامل موثر بر مشارکت ساکنان و استفاده از سرمایه اجتماعی در توسعه محله هادی آباد شهر قزوین می-باشد. این محله با منشاء روستایی است که بر اثر رشد و گسترش شهر در بطن شهر قزوین قرار گرفته است. در واقع این پژوهش به دنبال آن است تا با تأکید بر مقوله‌های سرمایه اجتماعی و مشارکت تا حدی از محرومیت اجتماعی موجود در این محدوده بکاهد.

سوالات تحقیق

- میان سرمایه اجتماعی و تمایل مشارکت ساکنان محله هادی آباد قزوین چه رابطه‌ای وجود دارد؟
- شاخص‌های سنجش سرمایه اجتماعی و مشارکت ساکنان کدامند؟

۲- مبانی نظری

با بررسی پیامدهای منفی رویکرد نیاز مبنا به عنوان یک رویکرد سنتی، توسعه دارایی مبنا اجتماعات محلی به عنوان رویکرد جایگزین در این زمینه مطرح شد، زیرا امروزه ایجاد هرگونه تغییر به منظور توسعه بدون توجه به ظرفیت‌های موجود و نقش آفرینی گروه‌های ذی‌نفع ممکن نیست. این رویکرد بر این نکته تأکید دارد که اجتماعات محلی به خصوص انجمن‌ها و گروه‌های مشارکتی در این اجتماعات باید فرایند توسعه را پیش ببرند و در این میان نقش عوامل خارجی این است که دارایی‌های محلی و منابع را برای دستیابی به اهداف، بسیج و سازماندهی کنند. ظرفیت محلی که دارایی‌های مالی، کالبدی و اجتماعی را در بر می‌گیرد، توانایی جمعی ساکنان برای واکنش نشان دادن به فشارهای اجتماعی، اقتصادی و محیطی و ایجاد و تقویت فرصت‌ها و دیدن سرمایه‌های محلی در کنار

در چارچوب « توسعه پایداری شهری » محله‌ها و سلولهای شهری را واحد برنامه ریزی خود قرار داده و در این راستا عمدتاً بر ابعاد اجتماعی، ظرفیتهای موجود در محله‌ها و سرمایه‌های اجتماعی و مشارکت شهروندی تأکید می‌نماید. نتیجه این توجه شکل‌گیری رویکردهای مختلف از جمله برنامه ریزی محله - مبنا^۱، رویکرد دارایی - مبنا^۲، (که بازآفرینی محله‌های شهری و توجه به ظرفیتهای و سرمایه‌های اجتماعی در این محله‌ها و واحدهای شهری را محور توجه خود قرار داده است)، در عرصه برنامه ریزی شهری می‌باشد. یکی از تفاوت‌های اصلی رویکرد دارایی مبنا با رویکردهای پیشین توجه به مقوله سرمایه اجتماعی می‌باشد. به طور کلی سرمایه در معنای عام خود دلالت بر مجموعه دارایی‌ها، امکانات و منابعی دارد که در قالب‌ها و اشکال مختلف ظهور و بروز پیدا کرده است. براساس تعریف بانک جهانی (۱۹۹۱) سرمایه اجتماعی نهادها، روابط و هنجارهایی است که کمیت و کیفیت برهم‌کنش‌های اجتماعی جوامع را شکل می‌دهد. سرمایه اجتماعی زیربنای تشکیل اعتماد، درک متقابل و ارزش‌های مشترک و رفتارهایی است که امکان اقدامات مشارکتی (Co-Operative action) را برای اعضای شبکه و جوامع محلی فراهم می‌کنند. در کشور ما نیز، با توجه به تجربیات گذشته و همچنین نابسامانی حیات شهری (بخصوص کلانشهرها) در وضع موجود، برنامه ریزان و مدیران شهری ناگزیر از توجه به برنامه ریزی در مقیاسهای خرد در قالب واحدها و سلولهای شهری یعنی محله‌ها می‌باشند. در اینصورت است که می‌توان ابعاد مختلف زندگی شهری را به شکلی ملموس مورد بررسی قرار داد و با برنامه ریزی مناسب و استفاده از منابع محلی به شاخصهای توسعه محله‌های شهری دست یافت. محله‌هایی که در پیوند با یکدیگر شهر را تشکیل می‌دهند. از طرفی ظرفیت‌سازی محله‌ای و تقویت سرمایه‌های اجتماعی، و تأکید

^۲ Asset-Based Approach

^۱ Community Based planning

مبتنی بر جامعه‌شناسی آموزش و پرورش پنهان مانده بود» (پورتس، ۱۳۸۴: ۳۰۸)، به بیان باثوم تاکید بورديو بر نقشههایی است که اشکال مختلف سرمایه در بازتولید روابط نابرابر قدرت ایفا می‌کند. اما جیمز کلمن اولین کسی است که به صورت منسجم و قوی به بحث سرمایه اجتماعی می‌پردازد که به عبارتی و به بیان پوتنام «وی اولین کسی است که بنیاد نهادی نظری سرمایه اجتماعی را پایه گذاری کرد». او با مقاله "سرمایه اجتماعی در ایجاد سرمایه انسانی"، اثر مهمی را در ادبیات جامعه‌شناسی توسعه پدید آورد و رابرت پوتنام نیز در سال ۱۹۹۳ با چاپ کتاب "بنای دموکراسی کار آمد؛ سنت‌های مدنی در ایتالیای مدرن" و در کار دیگرش در سال ۱۹۹۵ یعنی مقاله "بولینگ یک نفره؛ کاهش سرمایه اجتماعی آمریکا" سبب بسط مفهوم سرمایه اجتماعی گردید. فوکویاما نیز با انتشار کتاب "پایان نظم، سرمایه اجتماعی و حفظ آن" به بررسی نقش سرمایه اجتماعی در اقتصاد می‌پردازد، سبب غنی تر گشتن ادبیات سرمایه اجتماعی شده است. صاحب‌نظران گوناگون با توجه به تعاریفی که از سرمایه اجتماعی ارائه نموده‌اند، شاخصهای متفاوتی را نیز جهت سنجش و بررسی آن در نظر گرفته‌اند. ادبیات نظری سرمایه اجتماعی سه سطح تحلیل خرد، میانی و کلان را پوشش می‌دهد (غفاری، ۱۳۸۳: ۸۴). هر یک از این سطوح، کاربردی متناسب با ابعاد و مقیاس مورد نظر و نیز اهداف و گستردگی موضوع دارد. بدیهی است با توجه به مقیاس محله، سرمایه اجتماعی می‌بایست در سطح خرد مورد بررسی قرار گیرد. در این سطح سرمایه اجتماعی در قالب روابط فردی و شبکه‌های ارتباطی بین افراد و هنجارها و ارزشهای غیررسمی

نیازهای محلی است. با توجه به اینکه محله از تجمع، پیوستگی کم یا زیاد، معاشرت نزدیک، روابط همسایگی و اتحاد غیررسمی میان گروهی از مردم بوجود می‌آید سرمایه‌های اجتماعی موجود در آنها مهم‌ترین ظرفیت برای توسعه محسوب می‌شوند. سرمایه اجتماعی ابتدا در سال ۱۹۱۶ به نوشته‌های لیدا جی هانیفان^۱ سرپرست وقت مدارس ویرجینیای غربی در آمریکا بر می‌گردد که «سرمایه اجتماعی را سرمایه نامحسوسی می‌دانست که در زندگی روزمره افراد دارای اهمیت است» (Ferlander, 2003:361). بعد از وی گروهی از جامعه‌شناسان شهری کانادایی (سیلی^۲، سیم^۳ و لوزلی^۴) و در دهه ۱۹۶۰، نظریه پرداز مبادله (هومانس) و استاد مسائل شهری به نام جین جاکوبز و در دهه ۱۹۷۰ اقتصاددانی به نام لوری این ایده را گسترش دادند (ولکاک و نارایان، ۱۳۸۴: ۵۳۴). جین جاکوبز^۵ اصطلاح سرمایه اجتماعی را در کتاب مرگ و زندگی شهرهای بزرگ آمریکایی^۶ (۱۹۶۱) و برای تاکید بر ارزشهای جمعی همبستگی-های غیررسمی همبستگی در مادرشهرهای مدرن بکار برد (Putnam, 2002: 5)

گلن لوری^۷ اقتصاددان نیز همچون ایوان لایت^۸ جامعه‌شناس، اصطلاح سرمایه اجتماعی را در دهه ۱۹۷۰ برای توصیف مشکل توسعه اقتصاد درون شهری به کار برد (فوکویاما^۹، ۱۳۷۹)، گلن لوری در بستر انتقاد از نظریه‌های نئو کلاسیک نابرابری نژادی درآمدی و تبعات سیاسی آن نظریه‌ها به مفهوم سرمایه اجتماعی رسیده است. (پورتس، ۱۳۸۴: ۳۱۰). در سال ۱۹۸۰ مفهوم سرمایه اجتماعی «در پاره‌ای از یادداشت-های مقدماتی پیر بورديو انتشار یافت اما در ابتدا توجه کسی را به خود جلب نکرد چرا که در لابه‌لای صفحات

The Death and Life of Great American

^۶.Cities

^۷.Glenn Loury

^۸Ivan Light

11 Fokoyama

^۱.lida J.Hani fan

^۲. Jan Seely

^۳. Sim

^۴. Loosely

^۵.Jone Jacobs

کارلی، پیکلز و ساویچ باشد. در این راستا در مقاله حاضر با توجه به پیشینه محله هادی آباد و منشا رو ستایی آن با توجه به حاکمیت روابط چهره به چهره در روستا از سرمایه اجتماعی شناختی و نگاه محلی گرایانه در قالب سه بعد پیوند همسایگی، شبکه اجتماعی، مشارکت مدنی در ارتباط با اعتماد اجتماعی و ویژگی های اجتماعی و فرهنگی مورد بررسی قرار می گیرد. در نتیجه ابعاد اجتماعی به عنوان یکی از مفاهیم و اصول برنامه ریزی محله- مینا، به انحاء مختلف در اکثر رویکردهای توسعه محله‌ای بتدریج در طی زمان در مقاطع مختلف قرن بیستم از وزن غالبتری برخوردار می‌گردد و اهمیت سرمایه اجتماعی به عنوان عاملی اساسی جهت توسعه محله‌ای مورد تاکید قرار می‌گیرد بطوریکه برخی از صاحب‌نظران، توسعه محله‌ای را بدون سرمایه اجتماعی غیرممکن می‌دانند. بر همین اساس رویکردهای گوناگونی در توسعه محله‌ای بوجود آمده است که سرمایه اجتماعی را عامل اساسی در توسعه می‌دانند. از جمله رویکرد دارایی-مبنا که مردم و کنشهای بین آنها را به عنوان داراییهای موجود در اجتماع محله‌ای، مورد تأکید قرار می‌دهد. از سوی دیگر اشاعه و ارتقای فرهنگ مشارکت مردمی یکی از مهمترین ارکان توسعه پایدار قلمداد گردیده و در سطح طرح ریزی محله به عنوان عامل اصلی حقانیت تحقیق و اعتبار بخشی به روند طرح ریزی قلمداد می‌شود. بنابراین شکل‌گیری مفهوم محله و تداوم حیات آن نه تنها مستلزم مجموعه پیش نیازهای کالبدی، بلکه نیازمند تعاملات اجتماعی خاص دانسته می‌شود و بطور کلی هدف اصلی توسعه محله ای پایدار بهبود ساختار فضایی، تقویت هویت مکانی و به حداقل رساندن مصرف انرژی از طریق نهادهای اجتماعی و در راستای استفاده از سرمایه های

حاکم بر آنها مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. در سطح خرد از دو نوع سرمایه اجتماعی نام برده می‌شود:

الف - سرمایه اجتماعی شناختی^۱
ب - سرمایه اجتماعی ساختاری^۲

سرمایه اجتماعی شناختی با مقوله هایی همچون ارزش ها، نگرشها، تعهدات، مشارکت و اعتماد ارتباط پیدا می کند. سرمایه اجتماعی ساختاری، ساختارها، فرایندها مانند پاسخگویی رهبران و مدیران جامعه در قبال عملکرد شان، شفافیت در تصمیم گیری، میزان تصمیم گیری و اقدام بر اساس کار گروهی را پوشش می دهد. در این ارتباط می توان به بررسی وکلوک و ناریان (Woolcock and Naryan, 2000: 88) اشاره نمود که در سنخ شناسی بررسیهای سرمایه اجتماعی چهار نوع نگاه را تشخیص داده اند که عبارتند از: نگاه شبکه ای^۳ - نگاه نهادی^۴ - نگاه هم افزایی^۵ و نگاه محلی گرایانه^۶. در دیدگاه محلی گرایانه، سرمایه اجتماعی را با سازمانهای محلی مانند انجمن ها، باشگاهها و گروههای اجتماعی برابر می شمارند. این دیدگاه سرمایه اجتماعی را از طریق تعداد و تراکم گروههای اجتماعی در یک محله معین مورد ارزیابی قرار می دهد. طرفداران این دیدگاه بر این باورند که سرمایه اجتماعی به طور ذاتی خوب می باشد و نقش مثبت در رفاه محلی دارد. لیکن وکلوک و ناریان معتقدند هر چند که این نوع سرمایه که بیشتر دلالت بر سرمایه درون گروهی دارد، موجب انسجام و هویت بخشی در سطح محله می شود ولیکن چنانچه شعاع این سرمایه فراتر از گروههای محلی نرود نه تنها توسعه را تسهیل نخواهد نمود بلکه مانع آن خواهد شد. در ارتباط با سنجش و بررسی سرمایه اجتماعی در مقیاس محله به نظر می رسد یکی از مدل‌های تحلیلی که از کارایی قابل قبولی برخوردار باشد، مدل

^۱- The Institutional View

^۲- The Synergy View

^۳- The Communitarian View

^۱- Cognitive Social Capital

^۲-Structural Social Capital

^۳-The Network View

ایجاد چارچوب نظری پژوهش و شاخص‌های تحقیق استفاده شده است. مطالعات کتابخانه‌ای، شامل دو بخش مطالعه متون نظری مرتبط در جهان و ایران و پیمایش میدانی شامل تهیه پرسشنامه و انجام نمونه‌گیری و همچنین انجام مصاحبه با آگاهان محلی می‌باشد. برای انتخاب نمونه‌ای از جامعه آماری ساکنان محدوده از رابطه ری و پارکر استفاده شده است. بدین ترتیب ۹۰ نفر از ساکنان محله به عنوان نمونه تحقیق انتخاب شده و پرسشنامه‌هایی برای جمع‌آوری اطلاعات مرتبط با تحقیق تدوین، توزیع و جمع‌آوری شد. برای جامعه آماری ۳۰۰۰ خانواری، با حاشیه خطای ۱۰٪ و سطح اطمینان ۹۵٪، باید ۹۰ نفر را بعنوان نمونه برگزید، تا بتوان یافته‌های پیمایش را به کل جامعه آماری تعمیم داد (رفعی‌پور و همکاران ۱۳۸۹: ۲۱۵). از آنجا که محله هادی آباد دارای بلوکهای مختلف با حجم نامساوی است، لذا برای معرف بودن حجم نمونه، بهتر است از طرح نمونه‌گیری اصلاح شده‌ای به نام نمونه-گیری لایه‌ای متناسب با حجم استفاده نمود. در این روش نمونه‌گیری هر زیرگروه از حضوری متناسب هم در نمونه و هم در جامعه آماری برخوردار است. بنابراین اگر بلوکی ۱۰ درصد جامعه آماری را به خود اختصاص داده باشد، ۱۰ درصد حجم نمونه نیز به این بلوک اختصاص می‌یابد. در این تحقیق از روش مقیاس‌سازی برای کمی کردن گویه‌های طیف لیکرتی استفاده شده است. پس از کمی‌سازی اطلاعات، با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ میزان پایایی پرسشنامه‌ها مورد سنجش قرار گرفت. در این پژوهش پس از بررسی مفاهیم نظری پیرامون موضوع تحقیق، به بررسی ظرفیت‌های سرمایه اجتماعی در محله هادی آباد شهر قزوین در چارچوب رویکرد دارایی-مبنا پرداخته شده است. در این مقاله تمایل به مشارکت که پیش نیاز ضروری برنامه ریزی محله-مبنا است، به عنوان متغیر وابسته و سایر ظرفیت‌های سرمایه اجتماعی بعنوان متغیرهای مستقل با روش پیمایش مورد سنجش قرار گرفته است. برای سنجش

اجتماعی بیان می‌گردد. همه شواهد تاریخی نشان می‌دهد توسعه معنی دار اجتماع محلی فقط هنگامی رخ می‌دهد که ساکنان متعهد سرمایه‌گذاری بر روی خودشان و منابع شان شوند. این نگرش توضیح می‌دهد که چرا علی‌رغم تاثیر مثبت کمک‌های خارجی در توسعه دارایی‌ها، اجتماعات محلی هرگز با روند بالا به پایین و از بیرون به درون ساخته نمی‌شوند. اکنون دست اندرکاران توسعه محلات شهری دریافته‌اند که تلاش‌ها باید بر پایه درک نقشه‌ای از دارایی‌ها، ظرفیت‌ها و توانایی‌های محلی انجام گیرد. کلید احیای محلی، شناسایی همه دارایی‌های محلی و سازماندهی آنها است (Kretzman & Mcknight, 1993). براساس آنچه گفته شد، این تحقیق با تأکید بر سرمایه اجتماعی و در چارچوب رویکرد دارایی-مبنا و با تکیه بر مدل توسعه محله‌ای پایدار باتوجه به نگرشهای ساکنان محله نسبت به محیط زندگی خود و ارتباط آن با سرمایه اجتماعی، برآن است تا راهبردهایی را جهت توسعه محله هادی آباد ارائه دهد. در مورد سنجش و اندازه‌گیری سرمایه اجتماعی اتفاق نظر مشخصی بین صاحب‌نظران وجود ندارد. در این مورد فوکویاما می‌گوید: در این باره دست کم دو رویکرد اجتماعی اتخاذ شده است، رویکرد نخست این است که گروهها و اعضای آنها را در جامعه مفروض سرشماری می‌کنند و در رویکرد دوم، داده‌های مربوط به سطوح اعتماد و تعهد و دخالت مدنی بررسی شود (فوکویاما، ۱۳۸۴: ۱۸۱). در این پژوهش، تقریباً رویکرد دوم مدنظر فوکویاما بررسی شده است، یعنی داده‌هایی مبنی بر میزان اعتماد، مشارکت، هنجارها، انسجام و... بررسی شده است.

۳- روش تحقیق

پژوهش حاضر از نظر روش «توصیفی-تحلیلی» است و از نظر هدف کاربردی است. در این پژوهش، هم از اطلاعات کتابخانه‌ای و هم از پیمایش میدانی برای

۰/۳۸۱	ضریب همبستگی کندال	سرمایه اجتماعی
۰/۰۲۳	سطح معناداری	
۷۲	فراوانی	

تحلیل رگرسیونی از بهترین روش‌های تحلیلی است که تاثیرهای مشترک و مجزای متغیرهای مستقل را بر متغیر وابسته ارزیابی و سنجش می‌کند. با توجه به اینکه همگی متغیرهای موجود در سطح سنجش فاصله‌ای قرار داشته‌اند، در این پژوهش از روش رگرسیون چند متغیری در تبیین و پیش بینی متغیر وابسته (مشارکت در توسعه محله) استفاده شده است. رگرسیون چند متغیری به روش‌های مختلفی انجام می‌گیرد که در این پژوهش از روش گام به گام^۱ استفاده شده است. ضمناً برای پیوند دادن محاسبات مختلف رگرسیونی و برازش مدل تحلیل پژوهش، تکنیک تحلیل مسیر مورد استفاده قرار گرفته است. به منظور بررسی تاثیر مشترک و همزمان متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته، کلیه متغیرهای مستقل وارد معادله رگرسیون چند متغیری شدند. جدول ۱ هادی آباد، مدل‌ها، ضرائب رگرسیونی و سایر اطلاعات برگرفته از محاسبه رگرسیون چند متغیری را نشان می‌دهد. مقدار F نشان دهنده آن است که آیا مدل رگرسیونی تحقیق مدل مناسبی است یا خیر. به عبارتی آیا متغیرهای مستقل قادرند به خوبی تغییرات متغیر وابسته را توضیح دهند که تشخیص این امر با معنی داری مقدار F در سطح خطای کوچکتر یا بزرگتر از ۰/۰۵ امکان پذیر است. بنابراین با توجه به ضریب (۲۱/۰۳۹F) و در سطح خطای کوچکتر از ۰/۰۵ از مجموع ۹ متغیر وارد شده در معادله، چهار متغیر؛ عضویت داوطلبانه، اعتماد به فامیل، وضعیت اقتصادی

رابطه میان سرمایه اجتماعی و میزان مشارکت ساکنان نیز از تکنیک تحلیل مسیر و روش‌های آماری رگرسیون گام به گام و رگرسیون چند متغیره استفاده شده است.

۴- یافته‌های پژوهش

تحلیل نتایج پرسشنامه نشان داد که ۴۶ درصد پاسخگویان مرد و ۵۶ درصد آنها زن بوده‌اند. ۳۶ درصد آنها زیردییلم ۳۷، درصد دیپلم ۱۱ درصد فوق دیپلم و ۱۶ درصد آنها تحصیلات لیسانس داشتند. میانگین سنی پاسخگویان ۲۳ سال و جوانترین آنها ۱۶ سال و پیرترین آنها ۷۲ ساله بوده است. شاخص‌های سرمایه اجتماعی شامل: انسجام اجتماعی، اعتماد اجتماعی، هنجارهای اجتماعی، وضعیت اقتصادی و امنیت در محله در نظر گرفته شدند و تمایل به مشارکت بعنوان متغیر وابسته که عنصر اصلی مولفه برنامه‌ریزی محله-مبنا است مورد سنجش واقع گردید. بر این اساس بعد از توصیف جدول دو بعدی به آزمون فرضیه پرداخته می‌شود. فرضیه اصلی تحقیق که بین سرمایه اجتماعی و تمایل به مشارکت رابطه معناداری وجود دارد با استفاده از آزمون کندال مورد آزمون قرار گرفت.

مطابق جدول ۱ هادی آباد، بین سرمایه اجتماعی و تمایل به مشارکت با ضریب همبستگی کندال و شدت همبستگی ۰/۳۸۱ در سطح اطمینان ۹۵ درصد و سطح خطای کوچکتر از ۰/۰۵ (۰/۰۲۳) مثبت و از نظر آماری معنی دار است. بنابراین بین سرمایه اجتماعی و گرایش نیروی انسانی برای مشارکت در توسعه محلی رابطه مستقیم وجود دارد. بدین معنی که هرچه سرمایه اجتماعی در یک اجتماع محله‌ای بالاتر باشد علاقه و آمادگی ساکنین برای مشارکت بیشتر و دست‌یابی به توسعه محله مبنا میسرتر است.

جدول ۱. همبستگی بین سرمایه اجتماعی و

تمایل به مشارکت

همبستگی	تمایل به مشارکت
---------	-----------------

^۱ Stepwise Method

فامیل			
روابط خانوادگی	۰/۰۱۵	-	۰/۰۱۵
احساس امنیت	-۰/۰۳۷	-	-۰/۰۳۷
ارتباطات دوستانه	۰/۱۳۶	۰/۱۲۸	۰/۰۰۸
وضعیت اقتصادی خانواده	-۰/۱۵۴	-۰/۱۵۱	-۰/۰۰۳
اعتماد به همسایه	-۰/۰۱۸	-	-۰/۰۱۸
اعتماد به سازمان‌های دولتی	-۰/۰۶۴	-	-۰/۰۶۴
روابط همسایگی	-۰/۰۲۹	-	-۰/۰۲۹

از آنجاکه در دیاگرام تحلیل مسیر از ضرایب بتا استفاده می‌شود و این ضرایب نیز بصورت استاندارد شده می‌باشند، بنابراین می‌توان اثرات متغیرهای مختلف را با یکدیگر مقایسه کرد و مؤثرترین آنها را تعیین نمود. براساس داده‌های جدول ۲ هادی آباد، مؤثرترین متغیرها بر میزان مشارکت به ترتیب عبارت هستند از: عضویت داوطلبانه، اعتماد به فامیل، وضعیت اقتصادی خانواده، ارتباطات دوستانه، اعتماد به سازمان‌های دولتی، احساس امنیت، روابط همسایگی، اعتماد به همسایه و روابط خانوادگی. متغیرهای عضویت داوطلبانه، اعتماد به فامیل، ارتباطات دوستانه و روابط خانوادگی تأثیر مثبت و سایر متغیرها تأثیر منفی و کاهنده بر میزان مشارکت داشته‌اند.

ممکن است از طریق مسیرهای متعدد بر متغیر وابسته تأثیر بگذارد، بنابراین برای محاسبه کل اثرات غیر مستقیم آن متغیر، اثرات غیر مستقیم مسیرهای متعدد آن متغیر با هم جمع می‌گردند.

و اعتماد به همسایه ها دارای رابطه معنی‌دار با متغیر وابسته بوده‌اند. ضریب همبستگی چندگانه (۰/۴۱۱) نشان از همبستگی نسبتاً بالا بین متغیرهای موجود در معادله نهایی رگرسیون می‌باشد. ضریب تعیین تصحیح شده^۱ نشان می‌دهد که بیش از ۱۵ درصد از تغییرات میزان مشارکت توسط چهار متغیر ذکر شده در مدل چهارم تبیین می‌شود. با توجه به بتاهای بدست آمده، متغیر عضویت داوطلبانه قویترین رابطه را با میزان مشارکت داشته است و به تنهایی حدود ۹ درصد از تغییرات متغیر وابسته را تبیین می‌کند.

قلمرویی که قوی‌ترین تاثیر علی را دارد، متغیر عضویت داوطلبانه در انجمنها و نهادهای محله ای و دولتی و غیردولتی با ضریب رگرسیونی ۰/۳۴۰ است و این بدین معناست که به ازای افزایش یک انحراف استاندارد در متغیر عضویت داوطلبانه تمایل به مشارکت به میزان ۰/۳۴۰ انحراف استاندارد افزایش خواهد یافت. اکنون می‌توان تأثیرات مستقیم و غیر مستقیم هر یک از متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته را محاسبه کرد. هر متغیر دارای دو اثر مستقیم و غیرمستقیم می‌باشد که از مجموع آنها اثر کلی متغیر بدست می‌آید. اثرات مستقیم، غیرمستقیم^۲ و کلی متغیرهای مستقل تحقیق بر میزان مشارکت در جدول ۱ هادی آباد منعکس شده است.

جدول ۲. بررسی اثرات متغیرهای مستقل بر

میزان مشارکت

متغیرهای مستقل	اثرات مستقیم	اثرات غیرمستقیم	اثرات کلی
عضویت داوطلبانه	۰/۳۴۰	-	۰/۳۴۰
اعتماد به	۰/۲۰۹	۰/۰۸۳	۰/۲۹۲

^۱ Adjusted R Square (R² Ad)

۱- برای محاسبه اثرات غیرمستقیم، ضرایب مسیر تا رسیدن به متغیر وابسته در یکدیگر ضرب می‌شوند. از آنجا که هر متغیری

۵- نتیجه‌گیری و پیشنهاد

در این پژوهش مهم‌ترین عوامل موثر بر مشارکت ساکنان محله هادی آباد در توسعه محله بررسی شد. در این راستا فرضیه‌ای با عنوان رابطه بین سرمایه اجتماعی و مشارکت تدوین و با آزمون کندال رابطه مستقیم و مثبت آنها روشن شد. برای شناسایی روابط بین پیش-بینی کننده‌های تمایل به مشارکت ساکنان محله هادی آباد از طریق تکنین تحلیل مسیر، نوع و شدت روابط و تاثیرهای مستقیم و غیرمستقیم هریک از متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته را تحلیل کردیم. براساس اطلاعات بدست آمده بیشترین تاثیر مستقیم مربوط به عضویت داوطلبانه با ضریب ۰/۳۴۰ است. بیشترین تاثیر غیرمستقیم، مربوط به متغیر اعتماد به فامیل با ضریب ۰/۰۸۳ است. سپس با استفاده از تحلیل رگرسیون به تحلیل داده‌ها پرداختیم. بنابراین با توجه به ضریب (۲۱/۰۳۹۴) و در سطح خطای کوچکتر از ۰/۰۵ از مجموع ۹ متغیر وارد شده در معادله، چهار متغیر؛ عضویت داوطلبانه، اعتماد به فامیل، وضعیت اقتصادی و اعتماد به همسایه‌ها دارای رابطه معنی‌دار با متغیر

وابسته بوده‌اند. ضریب همبستگی چندگانه (۰/۴۱۱) نشان از همبستگی نسبتاً بالا بین متغیرهای موجود در معادله نهایی رگرسیون می‌باشد. ضریب تعیین تصحیح شده^۱ نشان می‌دهد که بیش از ۱۵ درصد از تغییرات میزان مشارکت توسط چهار متغیر ذکر شده در مدل چهارم تبیین می‌شود. با توجه به نتایج بدست آمده، متغیر عضویت داوطلبانه قویترین رابطه را با میزان مشارکت داشته است و به تنهایی حدود ۹ درصد از تغییرات متغیر وابسته را تبیین می‌کند. بنابراین می‌توان اینگونه گفت که ایجاد زمینه‌ها و برنامه‌هایی و به راه انداختن سازمانهای محله‌ای برای عضویت و نهایتاً مشارکت ساکنان در توسعه محله از مهمترین برنامه‌ها باید باشد و بنابراین میتوان گفت مشارکت آگاهانه ساکنان و داشتن جامعه‌ای با سرمایه اجتماعی بالا مستلزم وجود سازمانهای محلی و چه دولتی و غیر دولتی جهت عضویت و مشارکت ساکنان در توسعه محله است.

۶- منابع

۱. پانتام، رابرت (۱۳۸۴)، جامعه بر خوردار، سرمایه اجتماعی و زندگی عمومی، مجموعه مقالات سرمایه اجتماعی، اعتماد، دموکراسی و توسعه، به کوشش کیان تا جبخش، ترجمه افشین خاکباز و حسن پویان، صفحه‌های ۹۱-۱۱۰، تهران، نشر شیرازه.
۲. پورتس، آلهندرو، (۱۳۸۴) «سرمایه‌ی اجتماعی، خاستگاه و کاربردهایش در جامعه‌شناسی مدرن»، در: تاجبخش، کیان، سرمایه اجتماعی، اعتماد، دموکراسی و توسعه، ترجمه افشین خاکباز و حسن پویان، تهران، نشر شیرازه، صص ۳۴۷-۳۰۳.
۳. رفیع پور سعید. داداش پور هاشم. رفیعیان مجتبی. بررسی ظرفیت‌های سرمایه اجتماعی در چارچوب برنامه ریزی محله - مینا - نمونه موردی مطالعه محله فیروز سالار گوگان. فصلنامه برنامه ریزی رفاه و توسعه اجتماعی. شماره ۳. تابستان ۱۳۸۹
۴. شریفیان ثانی، مریم (۱۳۸۳)، سرمایه اجتماعی، رویکرد دارایی مینا و توسعه اجتماعات محله‌ای. چکیده مقالات همایش توسعه محله‌ای: چشم انداز توسعه پایدار شهر تهران، صفحه‌های: ۲۹۲ و ۲۹۳، تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات امور اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران.
۵. غفاری، غلامرضا (۱۳۸۳)، باز تولید سرمایه اجتماعی در سطح محله چکیده مقالات همایش توسعه محله‌ای: چشم انداز توسعه پایدار شهر تهران، صفحات ۳۰۳ و ۳۰۴، تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات امور اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران.
۶. فوکویاما، فرانسیس (۱۳۸۴) سرمایه اجتماعی و جامعه مدنی، مجموعه مقالات سرمایه و اجتماعی، اعتماد دموکراسی سرمایه، ترجمه افشین خاکباز، تهران: نشر شیرازه.
۷. الوانی، سید نقوی، علی، سید مهدی، (۱۳۸۵)، «سرمایه اجتماعی: مفاهیم و نظریه‌ها»، فصلنامه مطالعات مدیریت، ش. ۳۴-۳۵، تهران.
۸. ولکاک، مایکلو دیپیا نارایان (۱۳۸۴)، سرمایه اجتماعی و تبعات آن بر نظریه توسعه، پژوهش و سیاست گذاری، مجموعه مقالات سرمایه اجتماعی، اعتماد، دموکراسی، تهران، نشر شیرازه.

9. Barton, H. (2003), *shaping Neighborhoods*, London and New York, Spon Press.

^۱ Adjusted R Square (R² Ad)

10. Choguill, Charles L(2008) ,Developing sustainable neighbourhoods,Habitat international 32,41-48.
11. Ferlander ,S.(2003),The Internet ,Social and Local Community, Thesis submitted for the degree of doctor of philosophy.
12. Kretzman,J.& Mcknight, J .(1993), Building communities from the inside out, Chicage . IL: ACTA publications
13. Mukomo , S.(1996)"On sustainable urban development in sub-sahran Africa" Cities,vol,13,no.40.
14. Putnam, Robert D. and Kristin A.Goss .(2002), Introudaction in Democracies in flux , p 3-21.OXFORDU niversityPress.
15. Woolcock, Michael and Narayan, Deepa (2000), "Social capital: implications for development theory, research, and policy". The World Bank Research Observer, 15.

نحوه ارجاع به اين مقاله:

شمعونى، ستاره؛ احمدرضا پور، فرخ. (۱۳۹۸). سنجش عوامل تاثيرگذار بر مشاركت کاربران فضا در محلات هدف، شهرسازى ايران، ۲ (۳)، ۹-۱.

COPYRIGHTS

Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to the Iranian Urbanism Journal. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

URL: <https://www.shahrsaziiran.com/1398-2-3-article1/>